

SÜLEYMAN ÇELEBİ VE MEVLİD YAZILIŞI, YAYILIŞI VE ETKİLERİ

EDİTÖR:

Mustafa Kara – Bilal Kemikli



OSMANGAZİ BELEDİYESİ



BURSA
OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI
Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa
Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63
www.osmangazi-bld.gov.tr

Süleyman Çelebi ve Mevlid

Bu kitap, Osmangazi Belediyesi'nin katkılarıyla 18-20 EKİM 2007 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid -Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri- Sempozyumu'nda sunulan tebliğlerden oluşmaktadır.

Editör:

Mustafa Kara – Bilal Kemikli

ISBN 9944-5286-8-9

1. Basım
Ekim 2007

Kapak Resmi:
Süleyman Çelebi'nin Türbesi, Çekirge

İç Düzen-Kapak:
Uludağ Yayınları

Baskı:
İrfan Ofset

Alman Şarkiyatçılarından 'Mevlüt' Araştırmaları

İsmail H. YAVUZCAN*

Türk-İslam mistik geleneğinin önde gelen isimlerinden Süleyman Çelebi ve mevlidi hakkında Batı'da yapılan araştırmalar Türkiye'de fazla bilinmemektedir. Meşhur doğu bilimci A. Gibb'in daha 1900 yılında yapılan araştırma yapılırken 19.yy farklı Batılı yazar ve araştırmacılar tarafından Müslümanların mevlit geleneği hakkında araştırmalar yapılmıştır. Tasavvufa ilişkin araştırmalarıyla sadece Almanya'da değil dünyaca tanınan Alman araştırmacı Annemarie Schimmel farklı eserlerinde Süleyman Çelebi'ye ve asıl ismi Vasilat al-nacat olan mevlide değinmiştir. Ancak bu sahada ulaşabildiğimiz en geniş Almanca inceleme Hannover doğumlu İrmgard Engelke'ye aittir. Berlin, Freiburg ve Kiel üniversitelerinde zamanın önde gelen dilbilimcilerinden öğrenim görmüştür.

Otuz altı sayfalık doktora tezi 1926 yılında 'Peygamberin doğumu münasebetiyle Süleyman Çelebi'nin mevliti (mevlid-i şerif)' olarak neşredilen eserde Engelke ayrıntılı bir şekilde farklı mevlit nüshalara ve içeriklerine değinmektedir.

Engelke, Çelebi'nin hayatı hakkında Belig'in, Taşköprüzade'nin Mehmed Tahir'in ve Ahmed Refik'in eserlerinde geniş malumat bulduğundan bahsetmektedir. Ancak doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili bilgi vermemektedir. Necla Pekolcay ise doğum tarihini 1351, vefat tarihini 1422 olarak vermekte ve Çelebi 'eserini 812 (1409)'de Bursa'da tamamladığını ve halk arasında daha çok Mevlid adıyla tanınan bu esere Vasilat al-nacat adını verdiğini, eski ve itimada şayan yazmalarda' kayıtlı olduğunu belirtmektedir (Pekolcay, 1979:176-178). Engelke, Çelebi'nin babasının Süleyman Ahmed Paşa olduğunu ve I. Murad'ın veziri olduğunu kaydetmektedir.

* Dr., Stuienseminar Köln, Köln, Almanya.

Büyükbabasının Şeyh Mahmud'un İbn al-Arabi'nin Fusus'una bir şerh yazdığını ve İznik'te Sultan Orhan tarafından kendisi için inşa edilen bir medresede bocalık yaptığını kaydetmektedir. Peygamberin hayatı ve kişiliği, ahiret ve melekler hakkında telakkilerin mevlit sayesinde önemli ölçüde şekillendiğinden bahsetmektedir (Engelke. 1926:7-8). Bu tespit günümüz Müslüman araştırmacılar tarafından da paylaşılmaktadır "Türk insanının Hz. Peygamber'e (s.a.s.) olan sevgisini ve hürmetini yansıtan mevlid, içli bir şiir olmanın ötesinde halk arasında bir kutsiyet kazanmıştır. Öyle ki, hemen hemen her namaz vaktinde, bir mevlid töreninin düzenlendiğini ve Efendimize karşı samimi muhabbet hisleriyle süslü bu şiirin okunduğunu söyleyebiliriz. Kandil, doğum, mezuniyet, vefât, yıldönümü ve diğer pek çok konuda halk arasında mevlid okutulması oldukça yaygındır. Mevlid, bu yönüyle dünyanın hiçbir şiirine nasip olmayacak bir değere sahiptir. Yunanlıların Homeros'u, Fransızların La Fontaine veya Baudelaire, Rimbaud'u, İngilizlerin Byron'u, Almanların Goethe'si, Rusların Puşkin'i ya da Amerikalıların Edgar Allen Poe gibi şairleri, Süleyman Çelebi kadar okunmamıştır' (A. Fuad Bilkan, 2006). Engelke, bu tespitten hareketle şiirin içeriğine ve sonraki el yazmalarındaki ve modern baskılardaki ilaveler ve değişimlere değinmektedir.

Sekiz farklı el yazma ve beş broşürü üzerinden incelemelerini yürüten Engelke, Ziya Paşa'nın 'Harabat'ındaki alıntılarını da incelemiştir. (ebd.) Dört elyazması Münih Devlet Kütüphanesinde, üç elyazma ise Berlin'deki Prusya Devlet kütüphanesinde bulunmaktadır. Broşürler ise farklı İstanbul matbaalarında basılan eserlerdir. En eski nüsha ise hicri 990 yılına ait olan ve orijinalin kaleme alınışından 190 sene sonra yazılan Leipzig Devlet kütüphanesinde bulunan nüshadır. Atufetli Rıza Efendi'nin titiz çalışmalarından sonra hicri 1327 yılında İstanbul'da 'Musahhah mevlid-i şerif' ismiyle neşredilen eseri ve yukarıda bahsi geçen elyazmaları dikkate alan araştırmacı mevlidin muhtemelen dokuz başlıktan ibaret olduğunu kaydetmektedir:

1. Allah'a hamd ve sena
2. Nuru Muhammed'in her şeyden önce yaratılması
3. Nuru Muhammed'in aktarımının zinciri
4. Peygambere Arapça salat ve selam
5. Peygamberin doğumu
6. Mucizat
7. Miraç (yazarın elindeki iki matbu eser burada bitmektedir)
8. Peygamberin vefatı. Ancak bu bölümün Süleyman Çelebi'ye ait olup olmadığının kesin olmadığını belirtmektedir
9. Fatima'nın vefatı. Birçok matbu ve elyazma esere girmiş olmasına rağmen Engelke, Fuad Şihabeddin ve Ahmed Refik'e dayanarak bu bölü-

mün Edirne Karabulut Camii'nin İmamı Halil'e ait olduğunu kaydetmektedir.

Hammer ve Smimov 600 mısralık bir eserden bahsederken araştırmacı basılı eserlerde 297, yazma eserlerin bazılarında 360 ve 630 bazılarında ise yaklaşık 760 mısra mevcut olduğunu kaydetmektedir (Engelke, 1926:16). Ayrıca dördünü bölümde peygambere salatu selamı içeren Arapça ilahiden de bahsetmektedir (Engelke, 1926:16). Mevcut meşhur mevlitlerde doğum bahsine ara verilip 'Ara Dua' edildikten sonra, 'Merhaba Bahri' girmektedir. Bu bölüm peygamberin ümmeti için dua etmesiyle bitmektedir (Tavaslı, 13). Bundan sonra Engelke'nin açıklamasında 'Mucizat' bölümü gelmektedir. Burada Kabe'nin dile gelip seslenişi, peygamberin mucizevi özelliklerinden ve mucizelerden bahsedilmektedir. Ancak bu bölüm günümüzde sıkça okunan nüshalarda geçmemektedir (örn. Tavaslı ...). Özellikle peygamberin atı Burak ile seyahat etmesi bu başlıkta geçmemektedir (bkz ebd.). Ancak Engelke bunu da aktarmaktadır. Yine yeni bir ölüm eklenmektedir: peygamberin karakteri. Burada halk arasında, 'Münacat Bahri' ve 'Mevlit Duası' duası eklenirken Engelke'nin direk sekizinci bölüm olarak peygamberin vefatı bölümünü açıklaması dikkat çekicidir.

Fatıma'nın vefatıyla ilgili bölümün Süleyman Çelebi'ye ait olmadığını kesin olduğunu belirten araştırmacı, bazı matbu ve elyazma eserlerde olmasından dolayı son olarak 9. Bölüm olarak Fatıma'nın vefatına ilişkin beyitleri ve açıklamaları aktarmaktadır.

Son bölümde eserin içerik ve dilsel özelliklerine değinmektedir (Engelke, 1926:31-36). Burada Engelke eserin şii ve sufi öğretisinin etkisi altında kaldığını belirtmektedir. Peygamberin nurunun aktarımına ilişkin bölümü açıklarken de yazar peygamberin nurunun ilk insanın yaratılışından önce var olduğunu şii kaynaklardan esinlendiğini kaydetmektedir. Şii inancına göre Adem'in seçkin sulbünden diğerine aktarılan, Ali tarafından belli İmamların neslinden diğerlerine aktarılırken nur burada son ve güçlü olarak Muhammed'e atfedilmektedir (Engelke, 1926:31-32). Mucizat bölümüne ilişkin Goldziher'in 'çocuksu' ve 'masalımsı' değerlendirmesini aktaran Engelke, sufilerin peygamberin mucizevi özelliklerine inançlarına ve Çelebi'nin bunlara bağlılığının etkili olduğuna işaret etmektedir (Engelke, 1926:32).

Ayrıca Muhammed ve Allah, Fatıma ile peygambere, hatta atı Burak'a olan sevgisini 'aşık' 'maşuk' teması etrafında değerlendirmektedir. Özellikle peygamber atı Burak'a ilişkin hikayenin Budist geleneğinden alındığını iddia etmektedir. Fakat daha sonra yapılan ilavelerle birlikte bütün Şii ve sufi esintilere rağmen Sünni geleneğin baskın geldiğini zikretmektedir. Buna deli olarak da Ali'nin mevlitte isminin hiç zikredilmediğine işaret etmektedir. Ayrıca peygamberin vefatından önce sünnetine tabi olunması şart koşmasını da delil olarak sunmaktadır.

*'Ey beni can ile seven ümmetim
Hem seve canı gibi her sünnetim'*

Mevlide ilişkin doktora çalışması bulunan Necla Pekolcay da bu hususu farklı bir cepheden teyit etmektedir: 'Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i nüshalarındaki İslam dini esaslarına aykırı fazlalıkların onun kaleminden çıkmadığı muhakkaktır. Engelke, son olarak mevlit dilinin çok net ve sade olduğuna işaret etmektedir (Engelke, 1926:34).. Bu tespit Necla Pekolcay tarafından da paylaşılmaktadır: "Vasilat al-nacat'ın esas metni sade ve te'sirli bir üslupla kaleme alınmıştır (...) Eser, dil bakımından XV. Asır Anadolu Türkçe'sinin sade şekliyle yazılmış olup, mısralarda yeralan akıcı bir üslup içinde birbiriyle imtizaç halinde bulunan edebi san'atlarla da kıymetlenmiştir.' (Pekolcay, 1979: 178).

Annemarie Schimmel'in Süleyman Çelebi ve mevlidi hakkında tafsilatlı bir araştırmasına ulaşamadı. Ancak Schimmel, farklı farklı eserlerinde Çelebi'ye ve mevlüde değinmektedir. Bir eserinde Schimmel, Süleyman Çelebi'nin 1419'da vefat ettiğini, Bursalı bir Türk şair olduğunu ve Hz. Muhammed'e günümüze kadar sevilen bir şiir yazdığını (mevlud.i şerifi) ifade etmektedir, şairlerin ise Allah aşkını ifade etmek için sürekli çaba gösterdiklerini, ancak çabalarının 'Tanrının hak ettiği hamdın çok az bir kısmını ifade edebildiklerinin' bilincinde olduklarını, fakat Yaratanın sevgi ve şefkatinden her zaman emin olabildiklerini ifade etmektedir (Schimmel, 1987:308).

Schimmel bir eserinde, Galip, Cami ve Rumi gibi tasavvuf büyüklerin beyitlerinden örnekler vermeden 'Allah Adın Bahri'nden' ilk 15 mısrayı aktarmaktadır (Schimmel, 1987). Ancak Schimmel, Engelke'den farklı olarak metni sadece tercüme etmeyip, vezin ölçüleriyle de Almanca'ya aktardığı dikkat çekmektedir. Engelke'nin metni fazla akademik üslupla tercüme edip, incelerken Schimmel Türkçe bilmeyen okuyucuya da mevlide has ruhu aktarmayı başarmaktadır. Bunu özellikle 'Viladet Bahri'ni ve 'Merhaba Bahri'ni neşrettiği başka bir eserinde de görmek mümkündür (Schimmel, 1987). Bu çabasıyla Schimmel Alman okuyucuya, Müslümanların iç dünyasını ve Peygamberlerine duydukları sevgiyi eşsiz ve müstesna bir hâlde anlamada katkıda bulunmaktadır.

(Allah Adını Bahri) Eröffnungsgebet zum Mevlud

Gottes Namen woll'n wir nennen allererst,
Das ist Pflicht für jeden Menschen allererst.
Wer des Namens Gottes zu Beginn gedenkt,
Gott in jeder Arbeit ihm Erleicht' rung schenkt.
Ist der Name Gottes jeder Tat Beginn,
Niemals geht ihr Ende dann zum Schlechten hin.

Gottes Name sei genannt in jedem Hauch!
 Dann vollendet sich in ihm die Arbeit auch.
 Spricht die Zunge einmal „Gott“ voll Liebe hier,
 Fall 'n wie Herbstlaub alle Sünden ab von dir.
 Wer den reinen Namen nennt, wird selber rein.
 Wer sagt „Gott“, gelangt zu jedem Ziele sein.
 Komm, voll Liebe lass „Allah“ uns sagen jetzt
 Und mit Seufzern und mit Tränen klagen jetzt:
 Möge jener König unser gnädig sein,
 Der Erbarmer, Gnadenvolle, Gott allein!
 Einer ist Er, seine Einheit zweifellos,
 Ist sie Zahl der Falsches Sagenden auch groß.
 Als die Welten noch nicht waren, war doch Er,
 Unbedürftig aller Schöpfung, hoch und hehr.
 Als schon Er war, war noch Mensch und Engel nicht,
 Thron und Himmel, Sonne, Mond, neun Sphären nicht.
 Voller Kunst bracht Er sie all ins Sein,
 Heiß bekennen alle, dass er Eins ist, Ein.
 Braucht' der Mächt'ge Seine Kraft so zum Erweis,
 Wurden sie für Seine Einheit zum Beweis.
 „Sei!“ sprach Er einmal, da wurde diese Welt.
 Spricht Er „Sei nicht!“ – wie im Nu sie gleich zerschellt!
 Aber braucht es hier denn vieler Worte noch?
 Gott ist Einer, neben Ihm kein anderer noch! (Schimmel, 1987:309-310)

(Viladet Bahri) Die Geburt Des Propheten Muhammeds (saws)

AMINA HATUN, Muhammads Mutter rein-
 Diese Muschel, sie gebar die Perle fein.
 Als von Abdullah sie da ein Kind empfing,
 Kam die Zeit herbei, und Tag und Stunde ging;
 Als das Kommen Muhammads nun nahe war,
 Zeigten sich zuvor gar viele Zeichen klar.
 Jene Nacht des Monats Rabi'ul-evvel,
 Jene zwölfte Nacht, die zwölfte Nacht so hell -
 Da der Menschen Bester ward gebern allhie:
 Was sah seine Mutter alles, was sah sie!

Sagte sie: Ich sah (so sprach die Mutter rein)
 Solch ein Licht-die Sonn' vor ihm ein Mückelein!
 Plötzlich leuchtend es aus meinem Hause guoll,
 Bis zum Himmel war die Welt von Licht ganz voll.
 Auf tat sich der Himmel, Finsternis entschwand,

Sah drei Engel ich, drei Banner in der Hand.
 Der im Osten, der im Westen stand der Welt,
 Einer hat sich auf der Kaba Dach gestellt.
 Stiegen dann vom Himmel Engel Reih um Reih,
 Kreisten um mein Haus, als ob's die Kaba sei.
 Legten sie dann in die Luft ein Lager fein
 Aus Brokat - es breitete ein Engel rein.
 Als ich all die Dinge deutlich vor mir sah,
 Ganz voll Staunen und Verwirrung blieb ich da.
 Plötzlich spaltete die Wand sich, und sofort
 Wurden sichtbar auch drei Huris mir alldort.
 Mancher sagt, daß eine dieser holden Drei
 Asiye, ganz wunderschön, gewesen sei.
 Eine war Maria, das war deutlich klar.
 Lind die dritte eine zarte Huri war.
 Kamen die drei Mondgesichtgen liebeich an,
 Boten ohne Zögern mir den Gruß sodann.
 Kamen die drei, setzten sich im Kreis um mich,
 Fröhlich Muhammads Geburt verkündend sich.
 Sagten sie: Ein Sohn wie deiner, solcher Art
 Kam zur Welt nicht, seit die Welt erschaffen ward.
 Einen Sohn wie deinen, herrlich - so wie ihn
 Hat der Mächt'ge keiner Mutter noch verliehn.
 Höchstes Glück ward dir, o Liebliche. erkorn,
 Daß von dir der Schöngeschaffne wird gebor'n.
 Der da kommt, wird Fürst des Gotteswissens sein,
 Der da kommt, wird Einheits-, Kenntnisquelle sein.
 Seinetwillen drehet sich der Sphären Kreis,
 Sein Gesicht ersehnen Mensch und Engel heiß!
 Heute ist's, da dieser Edle in der Nacht
 Alle Welt mit hellem Lichte lieblich macht.
 Diese Nacht macht er zum Paradies die Welt,
 Diese Nacht erbarmt der Herr sich Seiner Welt.
 Ist Erbarmung für die Welten Mustafa!
 Ist der Fürsprech für die Sünder Mustafa!

So beschrieben sie sein holdes Wesen ganz,
 So erweckten Sehnsucht sie nach jenem Glanz.

Amina sprach: Als die Zeit vollendet ward,
 Daß zur Welt kam dieser Menschen Bester zart,
 Dürstete von starker Hitze ich so sehr -

Reichten sie ein Glas gefüllt mit Scherbet her.
 Da ich trank, verging mein Körper ganz in Licht,
 Konnt mich selbst vom Lichte unterscheiden nicht.
 Kam ein weißer Schwan geflogen schwingenweich,
 Meinen Rücken streichelt' er ganz stark sogleich,
 Ward der Glaubenstürst geborn zu jener Stund -
 Ganz in Licht versanken Erd' und Himmelsrund.
 Was geschaffen. wurde alles freuden reich.
 Gram verging, die Welt fand neues Leben gleich.

(Merhaba Bahri)

(....)

Alle Stäubchen in der Welt - mit Freudenschrei
 Riefen sie zusammen all: Willkommen sei!

Sei willkommen, hoher Fürst, sei uns begrüßt!
 Sei willkommen, Weisheitsbergschacht, sei begrüßt!
 Sei willkommen, Buchs Geheimnis, sei begrüßt!
 Sei willkommen, Schmerzensheilung, sei begrüßt!
 Sei willkommen, Gottes Mond- und Sonnenlicht!
 Sei willkommen, der von Gott getrennt du nicht!
 Sei willkommen, Schönheitsgartens Nachtigall!
 Sei willkommen, Freund des Herrn der Mächte all!
 Sei willkommen, Zufluchtsort des Volkes dein!
 Sei willkommen, der du heilst der Armen Pein!
 Sei willkommen, ew'ge Seele, sei begrüßt!
 Sei willkommen, Schenk der Liebenden, begrüßt!
 Sei willkommen, du des Freundes Augenstern!
 Sei willkommen, sehr Geliebter du des Herrn!
 Sei willkommen, du Erbarmung für die Welt!
 Sei willkommen, du der Sünder Fürsprachheld!
 Sei willkommen, Fürst der Welten hier und dort!
 Nur um dich ward ja geschaffen Sein und Ort.
 Sonnenschäner, leuchtend helles Mondgesicht:
 Wieviel Tiefgestürzten bist du Stütze nicht!
 Bist die Stütze ach wie vieler, die da fallen,
 Zufluchtsort von Sklaven und von Freien allen.
 O du Heilung für der Herzen bittren Schmerz,
 O du König des Geschaffnen allerwärts!
 Du bist jener Fürst der sämtlichen Propheten,
 Augenlicht der Heiligen, aller die da beten-
 O du Siegel auf der Gottessendung Thron!

O du Siegel vom Prophetenpetschaft schon!
Denn dein Licht macht diese Welt zum hellen Tag,
Deine Schönheit macht die Welt zum Rosenhag.
O Freund Gottes, laß uns Hilfe angedeih'n,
Deine Huld erquick mein letztes Stündelein!
(.....) (Schimmel, 1981)

Kaynakça:

- Engelke, İrmgard: *Sülejman Tschelebis Lobgedicht auf die Geburt des Propheten (Mewlid-J-Serif)*, Halle/Saale, 1926, Karras, Krober u. Nietschman, 36 Sayfa, Kiel
- Bilkan, A. Fuat: The Mevlidi Sherif , *Yağmur Dergisi*, Sayı: 31 Nisan-Mayıs-Haziran 2006
- Pekolcay, Necla: Süleyman Çelebi', *İslam Ansiklopedisi*, MEB, 1979: 176-179)
- Schimmel, Annemarie: 'Nimme eine Rose und nene sie Lieder', *Diederichs*, 1987
- Schimmel, Annemarie: 'Aus dem goldenen Becher - Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten';
- Schimmel, Annemarie: *Und Muhammad ist Sein Prophet. Die Verehrung des Propheten in der islamischen Frömmigkeit*. Düsseldorf, Köln: Diederichs Verlag 1981
- Tavash, Yusuf: *Günümüzde okunan Mevlid-i Şerif – Musahhah Mevlid-i Şerif* (Eski yazı resmi), İstanbul, tarihsiz